

УДК 808.26–087–3

З’ява варыянтнасці ў тапаніміі Гомельшчыны

Н. А. БАГАМОЛЬНИКАВА

У лексіцы любой мовы адсутнічае ідэальная сістэма, для якой характэрна ўзаемаадназначная адпаведнасць паміж назвай і паняццем (адна назва → адно паняцце). У рэальных моўных сістэмах нярэдка адно і тое ж паняцце, яго дэфініцыя абазначаецца некалькімі лексемамі, ствараючы з’яву полінайменнасці і варыянтнасці.

Полінайменнасць і варыянтнасць назіраецца не толькі ў межах апелятыўнай лексікі і такіх яе падсістэм, як фразеалогія, дыялекталогія, тэрміналогія, але і ў анамастычным корпусе найменняў. Аналіз літаратуры па гэтым пытанні сведчыць, што з’явы аднаго парадку могуць тлумачыцца па-рознаму. Так, у навуковай тэрміналогіі для членаў полінайменных радоў выкарыстоўваюцца паняцці *тэрміны-сінонімы, сінанімічныя тэрміны, сінанімічныя формы тэрмінаў, блізказначныя тэрміны, дублеты, эквіваленты, лексічныя варыянты* [7, с. 25]. Стракатасць у абазначэнні і адсутнасць адзінства ў разуменні ўзаемаадносін паміж членамі полінайменных радоў вымушае лінгвістаў больш уважліва ставіцца да выяўлення сутнасці названых з’яў. Разуменне сінонімаў, дублетаў і варыянтаў, іх адрозненне ў тэрміналогіі паддзена Краснеем В. П. [7, с. 26-27]. Даследчык прыходзіць да высновы, што сінонімы і дублеты – розныя асновы, якія служаць для намінацыі і дэфініцыі аднаго і таго ж паняцця, а варыянты – разнавіднасці таго ж самага тэрміна, “якія адрозніваюцца паміж сабой фанетычнымі і словаўтваральнымі элементамі ці сродкамі выражэння граматычных значэнняў, але не маюць ніякіх семантычных адценняў і поўнасю супадаюць сваім значэннем” [7, с. 27]. У межах тэрміналагічнай лексікі ім вылучаны фанетычныя, арфаграфічныя, марфалагічныя, словаўтваральныя варыянты.

Праблема варыянтнасці, ці варыятыўнасці, лексічных адзінак (ад лац. *varians*, род. *variantis* ‘які змяняецца’) упершыню пачала вывучацца на базе апелятыўнай лексікі. Але ў лінгвістыцы гэта паняцце як агульная ўласцівасць моўнай сістэмы разумеецца дваяка: 1) усякая моўная зменлівасць. Ёсць норма, эталон, узор, а варыянт – мадыфікацыя нормы або адхіленне ад яе, вар’іраванне. Пры гэтым маюцца толькі варыянты, няма супрацьчленаў – інварыянтаў; 2) характарыстыка спосабу існавання і функцыянавання адзінак мовы ў сінхроніі. У другім разуменні тэрмін *варыянт* – гэта розныя відазмяненні адной і той жа адзінкі. Яму ў апазіцыі знаходзіцца тэрмін *інварыянт* – абстрактнае абазначэнне адной і той жа адзінкі без уліку яе канкрэтных мадыфікацый – варыянтаў [9, с. 80-81; 12, с. 31-32]. Такім чынам, тэрміны *варыянт* і *інварыянт* суадносяцца паміж сабою так, як *аламорф* і *морф* у марфеміцы.

Да вывучэння варыянтаў звярнуліся і дыялектолагі. Так, Смірнова І. У. вывучае ў дыялектнай мове варыянты фанетычныя, акцэнтныя, марфалагічныя (граматычныя і словаўтваральныя), лексіка-семантычныя [11, с. 53].

Як бачна, нават такі кароткі агляд навуковых прац мовазнаўцаў дазваляе адзначыць адсутнасць адзінаго погляду на пытанні, звязаныя з варыянтнасцю. Недастаткова яшчэ акрэслена само паняцце варыянта слова, няма агульнапрынятай класіфікацыі відаў варыянтных утварэнняў, адсутнічаюць дакладныя крытэрыі размежавання слова і яго варыянта.

Мы засяродзім нашу ўвагу на вывучэнні з’явы варыянтнасці ў тапаніміі. Аб’ектам даследавання з’яўляюцца гідронімы і айконімы Гомельшчыны.

У тапанімічнай лексіцы большасць варыянтаў, мадыфікацый, калі для абазначэння оніма па розных прычынах выкарыстоўваліся разнастайныя моўныя сродкі, – вынік эвалюцыі. У гэтым выпадку адпадае неабходнасць у наяўнасці другога апазіцыйнага члена – інварыянта.

Пад варыянтнасцю ў тапаніміі мы разумеем з’яву, згодна якой для абазначэння, функцыянавання і дэфініцыі аднаго і таго ж геаграфічнага аб’екта ўжыта некалькі найменняў-варыянтаў. Іх яшчэ называюць у тапаніміі алонімамі (ад грэч. *ἄλλος* ‘іншы, розны’ і *ὄνομα* ‘імя’). Алонімы з’яўляюцца рознымі мадыфікацыямі аднаго і таго ж оніма, яго фанетычнымі, арфаграфічнымі, акцэнтнымі, словаўтваральнымі, марфалагічнымі варыянтамі і адрозніваюцца паміж сабой асобнымі гукамі, арфаграмамі, прыстаўкамі, суфіксами, сродкамі выражэння граматычных значэнняў, але не маюць у цэлым семантычных, стылістычных, эмацыянальна-экспрэсіўных адценняў, аднолькава спалучаюцца з іншымі словамі. Гэта збліжае іх з варыянтамі ў тэрміналагічнай лексіцы. Алонімы з усіх класаў тапонімаў найбольш характэрны для антрапонімаў, айконімаў і некаторыя іх віды для гідронімаў.

Асноўныя прычыны ўзнікнення варыянтнасці ў айканіміі ўпершыню аналізуе Лемцюгова В. П. [8].

Аналіз фактычнага матэрыялу дазваляе сцвярджаць, што варыянты існуюць у межах афіцыйнага і рэгіянальнага выкарыстання айконімаў, гідронімаў, амаль паўтараюць віды варыянтных утварэнняў у апелятыўнай лексіцы і ў той жа час выяўляюць свае адметнасці. У якасці афіцыйнай назвы не заўсёды выступае нарматыўны варыянт.

Фанетычныя варыянты тапонімаў

У онімах даволі часта назіраюцца фармальныя адрозненні аднаго і таго ж наймення, якія заключаюцца ў відазмяненні яго фанетычнага аблічча. У залежнасці ад розных прычын гэтыя відазмяненні носяць шырокі дыяпазон, таму крытэрыем вызначэння межаў фанетычнага вар’іравання можна выкарыстаць палажэнне Гарбачэвіча К. С., распрацаванае ім для апелятыўнай лексікі. Сутнасць палажэння ў тым, што фармальныя адрозненні ў варыянтах аднаго і таго ж слова відазмяняюцца на адну-дзве фанемы, г. зн., павінны быць мінімальнымі [4, с. 13].

У тапаніміі Гомельшчыны фанетычныя варыянты адрозніваюцца часцей за ўсё адной фанемай, зычнай або галоснай, прычым вар’іраванне зычных фанем – найбольш частотная з’ява. Прывядзём прыклады чаргавання зычных фанем (першы варыянт у радзе ўжываецца ў якасці афіцыйнага, другі – мясцовы).

Фанетычныя варыянты зычных складаюць некалькі груп:

1. Спалучэнні “мяккі зычны л’, с’ + ь” перадаюцца праз падоўжаныя зычныя, зрэдку праз непалоўжаныя: в. *Анастасьеўка* (былая) – *Анастасеўка* (Б. -К.), в. *Васільеўка* – *Васіллеўка* (Б. -К.), п. *Васільеўка* – *Васіллёўка* (Добр.), п. *Васільеўскі* – *Васіллёўскі* (Чач.), п. *Ільіч* – *Ілліч* (Ветк., Гом., Петр. Раг.), в. *Ульянаўка* – *Удльянаўка* (Е.).

2. Ужыванне зычнай фанемы [н’] адпаведна зычнаму [м’] пад уплывам рускай мовы: в. *Мікулінск* – *Нікулінск* (Кал.), в. *Нікалаеўка* – *Мікалаеўка* (Кал.), п. *Нікольск* – *Мікольск* (Карм., Чач.).

3. У варыянтах адбываецца асімілятыўнае аглушэнне звонкіх зычных на глухія перад глухімі і санорнымі, а таксама азванчэнне звонкіх перад глухімі: в. *Адверніца* – *Атверніца* (Рэч.), в. *Адрубь* – *Атрубы*, в. *Істобкі* – *Істопкі* (Жл.), в. *Людкава* – *Люткава* (Б. -К.).

4. Чаргаванне [л – ў], што таксама ўзнікла пад уплывам рускай мовы: в. *Валкашанка* – *Ваўкашанка* (Л.), в. *Кодбаўка* – *Коўбаўка*, в. *Стаўбун* – *Сталбун* (Ветк.), *Шоўкавічы* – *Шолкавічы* (Рэч.). У апелятыўнай лексіцы такое чаргаванне адносіцца да гістарычнага, выяўляецца ў дзеясловах прошлага часу м. і ж. роду.

5. Ужыванне ў найменнях фанемы [ф] замест зычнага [п] ці злучэнне зычных [хв], якое сведчыць аб утварэнні такіх онімаў у больш позні перыяд, калі адбылося яе засваенне ў славянскіх мовах пад уплывам запазычаных слоў: п. *Апанасаўка* – *Афанасаўка* (Гом.), п. *Фашчаўка* – *Хвашчаўка* (Б. -К.), в. *Філіпавічы* – *Ціліпавічы* (Петр.). Злучэнне зычны [хв] можа замяняцца фанемай [х]: г. *Хойнікі* – *Хвойнікі* (*Хвайнікі*). Афіцыйны варыянт *Хойнікі* узнік як вынік уплыву паланізацыі на геаграфічную наменклатуру Беларусі ў перыяд яе знаходжання ў складзе Рэчы Паспалітай. Тапанімічныя найменні на той час у афіцыйнай мове перадаваліся графічнымі сродкамі польскай мовы з захаваннем яе фанетычных і графічных норм.

6. Фанема [ц'] у становішчы перад мяккім санорным [в'] перадаецца, як у рускай мове, праз [т]: в. *Бацвінава* – *Батвінава*, в. *Веціца* – *Ветвіца* (Чач.), в. *Літвінавічы* – *Лицвінавічы* (Карм.), в. *Ліствін* – *Лісцвін* (Х.), в. *Малыя Літвінавічы* – *Малыя Литвінавічы* (К.).

7. Ужыванне прыстаўнога галоснага [і] перад зычнымі і галоснымі: в. *Грушныя* – *Ізрушынае* (Бр.), в. *Івёчы* – *Ўвёчы* (Ж.), в. *Ісакавічы* – *Сакавічы* (Л.), в. *Новая Ёлча* – *Новая Іёлча*, *Старая Ёлча* – *Старая Іёлча*, *в. *Ялчанскія Ляды* – *Іялчанскія Ляды* (Бр.).

8. Адсутнасць прыстаўных зычных [г] і [в] перад націскнымі [а], [о], [у] і устаўнога [в]: в. *А'ннаўка* – *Га'ннаўка* (Раг.), в. *Восаў* – *Осаў* (Х.), в. *Воснін* – *Оснін* (Акц.), в. *Вуглы'* – *Углы'* (Нар., Раг.), п. *Ву'саў* – *У'саў* (Лельч.), в. *Ляво'нцьева* – *Ляо'нцьева* (Добр.). * в. *О'сава* – *В'осава* (Ветк.), п. *О'саў* – *В'осаў* (Б.-К, Гом, Рэч.), в. *О'тар* – *В'отар* (Чач.), воз. *Вузкінь* – *Узкінь* (Жытк.), в. *Рэвут* – *Рэут* (Карм.), в. *У'знаж* – *В'узнаж* (Св.), п. *Цёмны О'саў* – *Цёмны В'осаў* (Б.-К.).

9. Ужыванне прыстаўнога [в] у онімах няяснага паходжання з пачатковымі націскнымі [о], [у]: воз. *Во'рліца* – *О'рліца* (Маз.), в. *Уць* – *Вуць* (Добр.).

10. Ужыванне прыстаўнога [г] перад санорным [л]: в. *Ладыжын* – *Гладыжын* (К.).

Адзінкавыя прыклады ілюструюць змяшэнне ў народных гаворках цвёрдых і мяккіх санорных губных (з. п. *Лельчыцы* – *Ленчыцы*), санорных губных з санорнымі зубнымі (в. *Свабода* – *Слабода* (Петр.)), шумных зубных (в. *Старая Яцкаўшчына* – *Старая Яскаўшчына* (Чач.)), неадрозненне пярэднеязычных [ч] і [ц] (б. *Чарацянка* – *Царацянка* (К., Петр.)). У тапанімічнай сістэме Гомельшчыны такія фанетычныя з'явы нерэгулярныя. Нерэгулярны характар падобных ім і іншых фанетычных з'яў адзначаецца даследчыкамі ў дыялектнай мове [5, с. 27-29].

Зрэдку чаргуюцца аднолькавыя санорныя гукі на цвёрдасці і мяккасці (г. п. *Брагін* – *Брагінь*) альбо адбываюцца спрошчання груп зычных: в. *Дзвесніца* – *Звесніца* (Акц.). У дадзеным выпадку мясцовы варыянт спачатку меў статус афіцыйнага, сённяшні “лесь” яго напаткаў “з-за няўважлівасці пры перадачы на рускую мову” [8, 4 красав.]. Формула бытавання айконіма наступная: в. *Звесніца* → *Дзвесніца* → *Дзвесніца* → мясц. *Звесніца* (весь 'сяло вёска'). Спрошчанне цяжкіх для вымаўлення груп зычных назіраецца і ў мясцовай назве п. *Мядзве'джы Лог* – *Мядзвезжы Лог* (Гом.).

Вар'іраванне галосных фанем у тапонімах не складае такіх разнастайных груп, як у папярэднім выпадку. Тут можна адзначыць наступныя змены:

1. У першых пераднаціскных складах перад мяккімі зычнымі вар'іруюцца гукі [а], [і]: в. *Адзі'нства* – *Ядзі'нства* (Чач.), в. *Дзяме'ёўка* – *Дзіме'ёўка* (Бр.), в. *Звяня'цкае* – *Звіня'цкае* (Х.), п. *Касал'я'цкі* – *Касяля'цкі* (Карм.).

2. У першых пераднаціскных складах чаргуюцца нелабіялізаваныя гукі верхняга пад'ёму [ы] і [і]: в. *Млыно'к* – *Мліно'к* (Е.), в. *Сыро'д* – *Сіро'д* (К.). Яны адрозніваюцца месцам утварэння.

3. У пазіцыі пад націскам і не пад націскам у аснове найменняў вар'іруюцца розныя па артыкуляцыйнай класіфікацыі гукі [ы], [у], [а], [о]: б. *Аўчы'ха* – *Оўчы'ха* (Е.), б. *Выгар* – *Вугар* (Е.), в. *Дублі'н* – *Даблі'н* (Бр.), в. *Заброддзе* – *Забруддзе* (Жл.), в. *Залоззе* – *Залцзе* (Раг.), в. *Ло'мыш* (былая) – *Ло'муш*, в. *Ізбы'нь* – *Ізбу'нь*, воз. *Кабулле* – *Кабылле* (Петр.), в. *Не'бытаў* – *Не'бутаў* (Х.).

4. У пазіцыі пад націскам і не пад націскам пасля мяккіх зычных чаргуюцца гукі [і], [э]: в. *Ма'лішаў* – *Ма'лешаў* (Х.), г. *Калі'нкавічы* – *Калэ'нкавічы*.

У адзінкавых онімах адбываецца выпадзенне пачатковага каранёвага галоснага: п. *Заазер'е* – *Зазер'е* (Раг.).

Узнікненне гэтых варыянтаў тлумачыцца адлюстраваннем асаблівасцей мясцовага вымаўлення.

У тапаніміі Гомельшчыны маюць месца і *фанетычныя двухфанемныя чаргаванні*:

1. Зычны і галосны (цвёрдыя зубныя чаргуюцца з мяккімі пярэдне-сярэднепаднябенымі): в. *Мартынавічы* – *Марцінавічы*, в. *Мартынаўка* – *Марцінаўка* (Св.), в. *Студзянец* – *Сцюдзянец* (Карм.).

2. Санорныя мяккія зубныя чаргуюцца з санорнымі мяккімі зубнымі: в. *Снядзін* – *Смедзін* (Петр.).

3. Чаргуюцца галосныя рознага рада і пад'ёму: *в. *Ясяні'* – *Есені'* (Бр.).

Адзінкавыя прыклады адлюстроўваюць змешаныя фанетычныя чаргаванні (вар'іруюцца два розныя гукі і адзін гук з двума і г. д.): в. Дзімамеркі – Дамамеркі (Л., Чач.), п. Фаішчаўка – Хаішчаўка (Б. -К.).

Фанетычныя варыянты ў межах тапанімічнай макрасістэмы Гомельшчыны ўяўляюць сабой вынік як заканамерных фанетычных з'яў, так і незаканамерных (прыстаўны зычны перад зычным, аэванчэнне звонкіх перад глухімі, ужыванне [н'] замест [м'] і інш.

Акцэнтныя варыянты тапонімаў

Акцэнтныя варыянты (перамяшчэнне націску ў онімах) таксама знаходзяць сваё адлюстраванне ў тапаніміі. У найменнях націск вар'іруецца з каранёвай марфемы на словазменную: в. Гаду́ні – Гадуні́, в. Лаўсты́кі – Лаўстыкі́, в. Пра́тасы – Пратасы́ (Акц.), суфіксальную: п. Га́ленкі – Гале́нкі (Б. -К.). Ёсць і адваротная з'ява, калі націск пераходзіць з суфіксальнай марфемы на каранёвую: п. Івані́шча – Іва́нішча (Рэч.). Зрэдку націск змяняецца ў межах самой каранёвай марфемы: п. Барба́ры – Ба́рбары (Рэч.). Гэта ўласна акцэнтныя варыянты. Аднак большае распаўсюджанне атрымалі акцэнтныя варыянты, што суправаджаюцца яшчэ і зменай фанемнага складу (акцэнтна-фанетычныя). У адзначанай разнавіднасці (акцэнтна-фанетычных) варыянтаў вылучаецца таксама некалькі груп.

1. Мена націску са словазменнай марфемы на каранёвую ў мясцовых варыянтах прыводзіць да становішча галосных гукаў кораня ў моцнай пазіцыі (пад націскам): *п. Амдально́е – Аме́льнае (Ветк.), в. Асаўцы́ – Асоўцы́ (Гом.), п. Ба́ркі – Бо́ркі (Б. -К.), п. Вязцы́ – Ве́зцы (Е.), в. Дзёміды́ – Дзямі́ды (пазіцыя застаецца слабай) (Е.), б. Махі́ – Мо́хі (Маз.), в. Расава́ – Ро́сава (Св.).

2. Мена націску з каранёвай марфемы на словазменную (з'ява, адваротная папярэдняй): в. Ло́зкі – Лазкі́ (К.), воз. Ма́лае – Мало́е (К.), в. Проўцыю́кі – Праўцыю́кі (Маз.), в. Се́нная – Сянна́я (Рэч.).

3. Мена націску з прыстаўкі на каранёвую марфему і наадварот: в. За́балацце – Забало́цце (Е., Маз.), в. Забало́цце – За́балацце (Жл.), *в. По́скубаўка – Паску́баўка (Чач.).

4. Рух націску з суфіксальнай марфемы ў афіцыйных назвах на каранёвую ў мясцовых: п. Вайц́ін – Войці́н (Гом.), б. Вятлі́шча – Ве́тлішчэ (Жытк.), п. *Калаці́н – Кало́цін (Б. -К.), п. Лебядзёўка – Ле́бедзеўка (Добр.), в. Людзвіно́ў – Людзві́наў (П.), Медзядзёва – Мядзв'е́дзев (Б. -К.), п. Навіны́ – Но́віны, Новыя Храко́вічы – Новыя Хра́кавічы (Бр.), в. Радко́ў – Ра́дкаў (Акц.), в. Рандо́ўка – Ра́ндаўка (Гом.), воз. Рачы́шча – Рэ́чышча (Жытк.), п. Цяшо́ў – Це́шаў (Рэч.).

5. Рух націску з каранёвай марфемы на суфіксальную: в. Вы́шалаў – Вышало́ў (П.), п. Гаро́дзішча – Гарадзі́шча (Б. -К.), п. Дубраўка – Дубро́ўка, в. Дзя́кавічы – Дзяко́вічы (Жытк.), в. Ля́скавічы – Лескаві́чы (Акц.), в. Мі́лашавічы – Мілашэ́вічы (Л.), в. Мо́ўчаны – Маўча́ны (Рэч.), г. Пе́трыкаў – Петрыко́ў, *в. Ра́дамля – Радо́мля (Нар.), в. Чы́ркавічы – Чырко́вічы (Св.).

У абодвух варыянтах націск мяняецца ў межах аднолькавых марфем, што прыводзіць да знаходжання ў іх гукаў у моцнай пазіцыі (в. Страка́вічы – Страко́вічы (Св.)) ці слабой (в. Зае́чча – За́ячча (Е.)).

6. Рэдкая з'ява ў тапаніміі Гомельшчыны, калі мена націску адбываецца з кораня другой часткі складанага наймення на злучальную галосную асновы (п. Рудабе́лка – Рудо́белка (Акц.)) ці пры змене націску са словазменнай марфемы на афіксальную гук [а] пераходзіць у гук [э] (в. Барча́нкі – Барчэ́нкі (Ветк.)).

Са зменай націску можа мяняцца некалькі галосных або зычных фанем (в. Ле́тавішча – Лі́тавішча (Маз.), г. Хо́ўнікі – Хвайні́кі), чаргуюцца зычныя фанемы (в. Наў́хавічы – Наву́хавічы (Чач.)), зычныя і галосныя (в. і чыг. ст. Ратмі́равічы – Ра́цьме́равічы, п. Ратмі́раў – Ра́цьме́раў, в. Стаўні́шча – Сто́днішча (Б. -К.)) або ўзнікаць варыянтны рад з трох онімаў, у якіх адбываюцца розныя віды чаргаванняў: в. Ко́расце́нь – Ка́ро́стань – Ка́ро́сце́нь (Рэч.).

Марфалагічныя варыянты тапонімаў

Марфалагічныя варыянты – гэта такі від мадыфікацыі аднакаранёвых тапонімаў, якія, выдзяляючы адзін і той жа геаграфічны аб'ект, захоўваюць тоеснасць асновы, але адрозніваюцца граматычнымі паказчыкамі. Сярод іх найбольш прадуктыўна выяўляе сябе група, у якой вар'іруюцца родавыя паказчыкі. У названай групе вылучаецца некалькі падгруп:

1. Онiмы раўнапраўна ўжываюцца ў форме н. і м. роду, аднак перавага аддаецца першаму варыянту: в. *Брылёва – Брылёў* (Б. -К.), в. *Брынёва – Брынёў* (Жытк.), **Вылева – Вылеў* (Добр.), в. *Гарохава – Гарохаў*, в. *Гогалева – Гогалеў* (К.), в. *Грабава – Грабаў* (Жытк., Раг.), п. *Зайцава – Зайцаў*, в. *Казімірава – Казіміроў* (Карм.), в. *Каманова – Каманоў* (Бр.), в. *Кашалёва – Кашалёў* (Б. -К.), п. *Кірава – Кіраў* (Л.), в. *Ліава – Ліаў* (К.), в. *Медзведава – Медзведаў* (Св.), в. *Падхваёва – Падхваёў* (Жл.), в. *Салтанова – Салтанов* (Рэч.), в. *Сапейкава – Сапейкаў* (Акц.), в. *Сінькава – Сінькаў* (Лельч.), в. *Скалодзіна – Скалодзін* (Маз.), в. *Страліцава – Страліцаў*, в. *Судкова – Судков* (Х.).

2. Онiмы таксама маюць форму н. і м. роду, але найбольш распаўсюджаны ва ўжыванні формы м. роду: в. *Васількоў – Васількова*, в. *Гарошкаў – Гарошкава* (Рэч), в. *Грохаў – Грохава* (Л.), в. *Кляпін – Кляпіна*, в. *Коласаў – Коласава* (Карм.), *в. *Людзвіноў – Людзвінова* (Бр.), в. *Люшаў – Люшава*, воз. *Плішчын – Плішчына* (Жытк.), п. *Салаўёў – Салаўёва* (Б. -К.), п. *Смірноў – Смірнова* (Х.), п. *Суткоў – Суткова* (Л.).

Зрэдку варыянты адрозніваюцца сферай ужывання: афіц. * в. *Воранаў – мясц. Воранава* (Лельч.), афіц. п. *Восава – мясц. Осаў* (адсутнічае прыстаўны гук [в]) (Раг.). З цягам часу адзін з варыянтаў можа знікнуць. Так, в. *Кіраў*, што на Нараўляншчыне, цяпер мае толькі форму м. роду.

Прычыны ўзнікнення гэтых варыянтаў знаходзяцца ў мінулым нашай краіны. Назвы на -оў/-ёў, -ын/-ін з'яўляюцца старадаўнімі і належаць да нацыянальнай тапаніміі. Найменні ж на -ова, -іна, як адзначае Лемцюгова В. П., – вынік русіфікацыі, "яны зусім свядома былі залічаны расійскай канцылярыяй у разрад больш звыклых для расіян назваў на -ова, -іна" [8, 3 красав.].

3. Група прадстаўлена варыянтамі субстантывавальных тапонімаў, якія адрозніваюцца рознымі родавымі паказчыкамі, што ўжываюцца раўнапраўна: а) назвы ў форме м. і ж. роду: в. *Круглая – Круглы* (Е.), п. *Мічурынская – Мічурынскі*, п. *Пясчаны – Пясчаная* (Гом.), п. *Савецкі – Савецкая* (Жл.), п. *Сонечны – Сонечная* (зараз у мяжы г. Гомель); б) назвы ў форме н. і ж. роду: в. *Грудское – Грудская* (Рэч.), в. *Калінавае – Калінавая* (Е.), п. *Нагорная – Нагорнае* (Гом.), в. *Саўгасная – Саўгаснае* (Б. -К.), в. *Ударнае – Ударная* (Лельч.); в) назвы ў форме м. і н. роду: п. *Вадзіцкі – Вадзіцкае* *, воз. *Галяшовае – Галяшоў* (Жытк.), б. *Доўгенкае – Доўгенкі* (К.), п. *Дубецкае – Дубецкі* (Добр.), в. *Карчовае – Карчоў* (Жл.), *п. *Красны – Краснае* (Чач.), п. *Папартны – Папартнае*, в. *Шырокае – Шырокі* (Б. -К.), п. *Яміцкае – Яміцкі* (Чач.).

4. Афіцыйны варыянт ужываецца ў поўнай форме, мясцовы – ва ўсечанай: в. *Альховая – Альхова*, в. *Асянское – Асянскае*, в. *Букча – Букчэ*, б. *Вельскае – Вельскае* (Е.), б. *Гараватае – Гараватэ* (Нар), в. *Жмурнае – Жмурнэ* (Лельч.), б. *Шчырае – Шчырэ* (Жытк.).

Як бачна, у групах адпаведнасць граматычнаму роду назоўніка-апелятыва род назвы захоўвае не заўсёды.

5. Варыянты аднаго і таго ж граматычнага роду адрозніваюцца флексіямі (нулявымі і матэрыяльна выражанымі): в. *Мерабель – Мерабеля* (Маз.), г. *Нароўля – Нароўль* (ж. род); п. *Міхайлаўск – Міхайлаўскі* (Гом.), п. *Райскі – Райск* (Л.) (м. род).

6. Разнавіднасці ў радзе адрозніваюцца родавымі і лікавымі паказчыкамі: а) назвы ў форме м. роду адз. ліку і ў форме мн. ліку: в. *Белін – Беліны* (Петр.), в. *Боркі – мясц. Борак* (Жытк.), *п. *Доўгі – Доўгія* (Б. -К.), б. *Жарванок – Жарванкі* (Е.), в. *Маскалі – Маскаль* (Рэч), б. *Мох – Мхі* (К.), в. *Уборак – Уборкі* (Л.), в. *Чамушаль – мясц. Чамушы* (Карм.); б) назвы ў форме ж. роду адз. ліку і ў форме мн. ліку: б. *Бель – Белі* (К.), в. *Буда – Буды* (Жытк.), в. *Галубіца – мясц. Галубіцы* (Петр.), в. *Дзэрбінка – Дзэрбінкі* (Маз.), в. *Кананелька – мясц. Кананелькі* (Лельч.), п. *Лявада – Лявады* (Карм.), в. *Нагорныя – Нагорная* (Маз.), в. *Прачомышля – Прачомышлі* (Е.), в. *Чацвярня – Чэцверні* (Жл.); в) назвы ў форме н. роду адз. ліку

і ў форме мн. ліку: б. *Базаева – Базаевы* (Е.), п. *Жалуддзе – мясц. Жалуды*, *п. *Падгор'е – мясц. Падгоры* (Ветк.), в. *Селішча – Селішчы*, в. *Усполішча – Усполішчы* (Жл.), п. *Яслішча – Яслішчы* (Б. -К.).

7. У прыназоўнікава-іменных разнавіднасцях адзін і той жа прыназоўнік кіруе рознымі склонамі залежных кампанентаў: б. *За ляскамі – За ляскі* (К.).

Большасць варыянтаў гэтай групы раўнапраўныя ва ўжыванні.

Словаўтваральныя варыянты тапонімаў

Словаўтваральныя варыянты – гэта аднакаранёвыя тапонімы аднолькавай семантыкі, але з рознымі словаўтваральнымі афіксамі ці розным спосабам утварэння. Агляд лінгвістычнай літаратуры паказвае, што гэты від вар'іравання ўспрымаецца вучонымі неадназначна. У межах лексікалогіі літаратурнай мовы яго адносяць да разнавіднасці марфалагічных варыянтаў аднаго і таго ж слова з захаваннем аднолькавай семантыкі і да асобных слоў, у якіх марфемы, лічаць яны, не тоесныя [11, с. 53]. У дыялектнай мове іх яшчэ называюць "словаўтваральнымі варыянтамі-сінонімамі" [11, с. 53]. Мы іх вылучаем у самастойную групу на той падставе, што асобныя падгрупы заключаюць у сабе дадатковую інфармацыю пра геаграфічныя аб'екты.

Сярод словаўтваральных варыянтаў у колькасных адносінах пераважаюць тыя, што адрозніваюцца рознымі спосабамі ўтварэння: а) утварэнне афіцыйных найменняў адбылося складана-суфіксальным спосабам, мясцовых – складаннем: в. *Аднаполле – Аднаполе* (Б. -К.), в. *Дарынполле – Дарынполе* (Ветк.), в. *Васільполле – Васільполе* (Б. -К.), п. *Высаканполле – Высаканполе* (Добр.), п. *Захарполле – Захарполе* (зараз у мяжы г. Чачэрска), в. *Кручполле – Кручполе*, п. *Крыстаполле – Крыстаполе* (Раг), в. *Петраполле – Петраполе* (Ветк.), п. *Яраполле – Яраполе* (Б. -К.); б) раўнапраўныя ва ўжыванні варыянты ўтварыліся сінтаксічным спосабам і складаннем, зрэдку складаннем + суфіксацыяй: в. *Жгуна-Буда – Жгунская Буда*, в. *Зуб-Буда – Зубарэвіцкая Буда* (Добр.), п. *Нова-Міхайлаўка – Новая Міхайлаўка* (Ветк.), в. *Новае Высокае – Нова-Высокае* (Е.), в. *Новая Баршчоўка – Нова-Баршчоўка* (Л.), в. *Навамаркавічы – Новыя Маркавічы* (Жл.), в. *Сініцкае Поле* – мясц. *Сіньполле* (Лельч.), в. *Усоха-Буда – Усохская Буда* (Добр.); в) утварэнне варыянтаў адбылося семантычным і марфалага-сінтаксічным (субстантывацыяй) або марфемным шляхам: б. *Акоп – Акопавае* (Петр.), п. *Культура – Культурны* (Б. -К.), п. *Слабада – Слабадскі* (Петр.); г) першы варыянт – вынік марфемнага, радзей марфалага-сінтаксічнага ўтварэння, другі – сінтаксічнага. Апошнія найменне нясе ў параўнанні з першым дадатковую інфармацыю: п. *Курган – Вясёлы Курган* (Б. -К.), п. *Маяк – Чырвоны Маяк* (Гом.) (ідэалагічная мадэрнізацыя); в. *Гусявіца – Новая Гусявіца* (Б. -К.) (існуе старая); в. *Каменка – Старая Каменка* (Жл.), в. *Мілевічы – Старыя Мілевічы* (Жытк.) (ёсць аднайменныя новыя); в. *Дуброва – Дуброва Вятчынская*, мясц. *Дуброва Вечынская* (Жытк.), в. *Рудня – Рудня Скрыгалаўская*, в. *Рудня – Рудня Каменская* (Маз.), в. *Слабада – Кажушкаўская Слабада* (Х.) (распаўсюджаныя назвы ўдакладняюцца, канкрэтызуюцца найменнямі тых населеных пунктаў, паблізу якіх яны размешчаны); п. *Глініцкі – Глініцкі Пасёлак* (Маз.), п. *Чырвоны – Чырвоны Пасёлак* (Петр.) (уключаюцца звесткі пра статус айконіма). Утварэнні сінтаксічным спосабам у гэтай групе могуць выступаць як першасныя: б. *Чарніцкі востраў – Чарніцке* (Жытк.), *Ябланевае балота – Ябланевае* (Е.); д) разнавіднасці адносяцца да марфалага-сінтаксічнага і марфемнага ўтварэння: п. *Пласкінскі – Пласкія* (Раг.), в. *Удалёўка – Удалёўская* (Л.);

Даволі прадуктыўна выяўляе сябе і група, мадыфікацыі онімаў у якой знаходзяцца ў межах аднаго якога-небудзь спосабу. Гэта адносіцца ў першую чаргу да сінтаксічных разнавіднасцей. У сінтаксічных варыянтах азначальныя кампаненты словазлучэння а) займаюць прэпазіцыю і постпазіцыю: в. *Міхалкаўская Рудня – Рудня Міхалкаўская* (Маз.), в. *Рудня Барталамееўская – Барталамееўская Рудня* (Чач.), в. *Стаўбунскае Будзішча – Будзішча Стаўбунскае* (Ветк.); б) у адным з варыянтаў азначальны кампанент можа апускацца: в. *Бячанская Буда – Буда* (Жытк.), в. *Малая Слабодка – Слабодка* (Маз.), * в. *Новы Майдан – Майдан* (Нар.) в. *Старыя Дзятлавічы – Дзятлавічы* (Гом.); в) дыфэрэнты ў састаўных ва-

рыянтах характарызуюць тапонім у розных аспектах: в. *Капліцкі Варатын – Вялікі Варатын, Ператрутаўскі Варатын – Малы Варатын* (К.) (месцаразмязшчэнне каля бліжэйшых айконімаў і памер); п. *Чырвоны Бераг* – мясц. *Белы Бераг* (Чач.) (ужыты палярызацыйныя якасныя прыметнікі-азначэнні); *Возера на Ставу – Возера ў Ліпніках (Ліпнікі)* (Нар.) (матывацыя гідроніма тыпам вадаёма і раслінным светам); б. *За Маскалёвым стойлам – Ля Маскалёвага стойла* (Е.) (розная арыентацыя адносна аб'екта: канструкцыя з прыназоўнікам *за-* ўказвае на месца гідроніма, які знаходзіцца далей, на другім баку іншага геаграфічнага аб'екта, з прыназоўнікам *ля-* – паблізу гэтага аб'екта). У адзінкавых словазлучэннях-варыянтах мяняецца форма азначаемага кампанента: б. *Крывая Хвоя – Крывая Хвайна* (Жытк.), п. *Нясоеў Бор – Нясоеў Барок* (Жл.) або азначальныя кампаненты ўтвораю пры дапамозе розных суфіксаў: б. *Змяіная магіла – Змяёва магіла* (Е.).

Ва ўтварэнні разнавіднасцей марфемным спосабам удзельнічаюць разнастайныя афіксы: в. *Заберажніца* – мясц. *Беражніца* (Лельч.) (конфікс і суфікс); розныя конфіксы: в. *Зацішыша* – мясц. *Зацішына* (Акц.); розныя суфіксы: б. *Дубаваха – Дубавуха*, б. *Варкач – Варкоч* (Жытк.), в. *Данілевічы* – мясц. *Данілегі* (Лельч.), б. *Лоўзоў – Лоўзоўске* (Жытк.), б. *Лубянцы – Лубянікі* (К.), в. *Міхнаўка – Міхнава* (Бр.), б. *Рачыца – Рэчышча* (Петр.), б. *Рыбчае – Рыбчын* (Акц.), *п. *Салаўёў – Салаўёўка* (Б. -К), б. *Сераброн – Серабрына* (Акц.), п. *Сцяпанаў – мясц. Сцяпанаўка* (Добр.), б. *Хвайніца – Хвайнічкі* (Е.), в. *Хобнае – Хобіна* (К.).

Прыблізна аднолькавую матывацыю выражаюць наступныя разнавіднасці: б. *Грузкае балота – Гнілое балота* (ступень забалочанасці вадаёма) (Х.), б. *Пагарэчча – Пажарэчча* (аб'ект, які гарэў, на якім быў пажар) (Петр.), п. *Селіцкіе* (месца, дзе можна пасяліцца) – мясц. *Сельскае* (тып пасялення *сяло*) (Б. -К).

Арфаграфічныя варыянты тапонімаў

Арфаграфічныя варыянты ў тапонімаўтварэнні складаюць нязначную групу. Яны ўзніклі ў пераважнай большасці ў выніку разнабою іх правапісу ў пісьмовых крыніцах, што ў першую чаргу адлюстравалася на картах (адна і тая ж назва пішацца па-рознаму): *в. *Бесядзь* – мясц. *Беседзь*, п. *Га'русты* – мясц. *Га'рысты* (Ветк.), б. і р. *Жэлонь – Жалонь* (Нар), в. *Зашчоб'е – Зашчэб'е* (Рэч.), в. *Майсееўка – Маісееўка* (Маз.).

Семантычныя варыянты тапонімаў

Семантычныя варыянты тапонімаў характэрны для апелятыўнай лексікі і яе падсістэм, дзе яны абазначаюцца лексіка-семантычнымі і разглядаюцца ў асноўным як "усе значэнні полісемантычнай сістэмы [11, с. 54] або ў межах слоў, заснаваных на сінанімічных адносінах [7, с. 26]. Ва ўласных назвах такія разнавіднасці амаль адсутнічаюць, у тапаніміі Гомельшчыны зафіксаваны толькі аднойчы: в. *Пагонцы* – мясц. *Паганцы* (Св.). У нашым выпадку айконімы адрозніваюцца адной галоснай фанемай, якая знаходзіцца ў моцнай пазіцыі, але адыгрывае значную ролю ў сэнсавай матывацыі наймення. Афіцыйны варыянт (Пагонцы) супастаўляецца з лексмай *гонь* 'доўгі участак раллі'. У мясцовым варыянце захавалася першапачатковае найменне вёскі, зафіксаванае пісьмовымі актамі 17 ст. Аснова яго суадносілася са словам *паганец* 'нехрысціянскі'.

Варыянты, якія ўзніклі ў выніку перайменаванняў

Асобнае месца ў тапанімічнай лексіцы займаюць варыянты, што ўзніклі ў савецкую эпоху як назвы-мемарыялы або ў выніку шматлікіх перайменаванняў. Іх смела можна назваць недарэчнымі, так як "у такіх выпадках назва раздвойваецца і функцыянальна робіцца непрыдатнай... такія назвы ў нацыянальным тапонімным кантэксце ўспрымаюцца як чужыя, штучныя ўтварэнні і арганічна не ўпісваюцца ў беларускую тапанімічную сістэму" [8, 3 красак.]. У структурных адносінах яны ў цэлым састаўныя, радзей – простыя. Сярод іх вылучаюцца дзве групы:

1. Даслоўны пераклад найменняў з беларускай мовы на рускую і наадварот: *в. *Вялікі Лес – Бальшы Лес* (Добр.), п. *Добрая Надзежда – Добрая Надзея*, п. *Краснае Знамя – Чыр-*

воны *Сцяг* (Б. -К.), п. *Новая Дзярэўня – Новая Вёска* (Л.), п. *Першамайскі – Первамайскі* (Добр.), п. *Перамога – Пабеда* (Нар., Б. -К.), п. *Сцяг Працы – Знамя Труда*, п. *Чырвоны Маяк – Красны Маяк* (Гом.), п. *Южны Колас – Паўднёвы Колас* (Рэч.) і інш.

2. Даслоўны пераклад з рускай мовы на беларускую і наадварот аднаго з кампанентаў састаўнога наймення: п. *Красная Плошчадзь – Красная Плошча* (Б. -К.), п. *Красны Багатыр – Чырвоны Багатыр* (Гом.), п. *Чырвонае Знамя – Чырвоны Сцяг*, п. *Чырвоны – Красны Свет* (Б. -К.), в. *Чырвоны Пахар – Красны Пахар* (Ветк.).

Зрэдку падчас даслоўнага перакладу оніма адзін з варыянтаў суправаджаецца яшчэ ідэалагічнай мадэрнізацыяй: * п. *Араты – Вясёлы Пахар* (Б. -К.).

Камбінаваныя тапонімы-варыянты

У тапаніміі Гомельшчыны адзначаюцца разнавіднасці, што ўтвараюць рады з двух-трох і больш найменняў, якія адрозніваюцца рознымі сродкамі ўтварэння і рознай сферай ужывання. Умоўна мы іх называем камбінаванымі варыянтамі: б. *Аленічэў востраў – Аленічаве – Аленічэва* (Петр.), в. *Амеляна – Амеляна'я* – мясц. *Омельна* (Раг.), в. *Барталаме'еўка – мясц. Бутраме'еўка* (Ветк.), воз. *Велі'зе – Велі'чча – Вялі'чча – Вялікае* (Петр.), воз. *Вертэп – Верцеб – Верцен* (Нар.), в. *Вінаграда'ва – Вінагра'даў – Новавінагра'даў* (Жл.), б. *Вушок – Ушокі* (Жытк.), б. *Глоды – Глот – Глота* (Петр.), п. *Епіфа'нь – мясц. Пыха'нь* (Гом.), воз. *Зя'бень – Зе'бень – Зе'бен'е – Зе'бені*, воз. *Крывенькія – Крывыя возеры*, в. *Ма'лешаў – Малы Ма'лешаў* – мясц. *Ма'лішаў* (Жытк.), в. *Межыдзе'рава – мясц. Мяжы'дзерава – Міждзе'раў* (Раг.), п. *Пятро'ў – мясц. Пятро'ва – Пятро'ўка* (Гом.), б. *Радзівілаў – Радзіволоў – Радзіволаў хутар* (Акц.), в. *Ры'слаўль – Ры'слаўе – Ры'слаў* (Ветк.), в. *Усохі – Усох – Усоха* (Добр.), п. *Усход – мясц. Васток – Васход* (Ветк.), п. *Чырвонае Возера – мясц. Чірвонае Озера – Краснае Озера* (Х.). У такіх онімах спалучаюцца рысы ўсіх раней адзначаных мадыфікацый.

Паралельныя найменні

Акрамя варыянтаў у тапанімічнай сістэме вылучаюць паралельныя найменні, якія сваім унутраным зместам адлюстроўваюць розныя тыпы матывацыі оніма. У тапаніміі гэта даволі рэдкая з'ява. На Гомельшчыне паралельныя імёны ўтвараюцца: а) ад рознага класа слоў-апелятываў і саміх онімаў (антрапонімаў, айконімаў, этнонімаў): в. *Алексічы* – мясц. *Алешнікі* (Х.), б. *Вараб'ёў завод – Балацянка* (Нар.), в. *Глінная Слабада* – мясц. *Парыж* (Рэч.), в. *Грушаўка* – мясц. *Варшава* (Нар.), п. *Доўбіцы* – мясц. *Цыгане* (Раг.), р. *Тур'я – Стрэлка* (Нар.), п. *Чапаеўск* – мясц. *Ла'знішча* (Лельч.); б) слоў-апелятываў з рознымі каранямі: в. *Вязаў Лес* – мясц. *Бераг* (Жытк.), кан. *Купіцкая (Купецкая, Куна) – Стараазёрная* (Жытк.), б. *Лыся гара (Лыса гара) – Недаколена* (Лельч.), п. *Піанер* – мясц. *Станцыённы* (Гом.), р. *Кора – Панская канава* (Нар.), кан. *Цэнтральная – Абадная* (Жытк.). Па сваёй структуры гэта простыя і састаўныя, зрэдку складаныя назвы, утвораныя рознымі спосабамі: марфемным, семантычным, марфалага-сінтаксічным і сінтаксічным.

Прааналізаваны фактычны матэрыял дазваляе зрабіць наступныя вывады:

1. Сістэмы імён складаюцца гістарычна і не застаюцца нязменнымі.
2. Варыянтныя разнавіднасці характэрны не толькі апелятыўнай лексіцы і яе падсістэмам. Наяўнасць у тапаніміі, асабліва айканіміі, вялікай колькасці мадыфікацый дазваляе разглядаць іх як з'яву. Само паняцце варыянтнасці ў абедзвюх сістэмах супадае толькі часткова. У межах тапонімаў пры вар'іраванні маюцца свае адметнасці (пашырана кола відаў варыянтаў, выкарыстоўваюцца і незаканмерныя фанетычныя з'явы, у якасці афіцыйнага можа выступаць ненарматыўны варыянт, існуюць паралельныя найменні).

3. На ўзнікненне варыянтаў аказалі ўплыў палітычныя прычыны (знаходжанне ў складзе ВКЛ, Рэчы Паспалітай, Расіі), умовы білінгвізму, дыялектнае моўнае асяроддзе, асабліва ў гідронімах варыянтах, разнабой у пісьмовых крыніцах.

4. Варыянтнасць у тапаніміі – з'ява непажаданая. Як адзначае Лемцюгова В. П., "нават нязначны разнабой у іх напісанні выклікае непаразуменні, шкодзіць нармальнай працы

органаў адміністрацыйнага кіравання, транспарту, сувязі, друку" [8, 3 красав.]. Узнікаюць праблемы з онімамі-варыянтамі ў картаграфічнай практыцы, пры складанні нарматыўных слоўнікаў.

Abstract. In the article the author considers formations of the variants of the Gomel region toponyms (olkonyms, hidronyms) and their kinds, establishes the ways and the reasons of the occurrence of alternativeness.

Спіс умоўных скарачэнняў

Афіц. – афіцыйнае, мясц. – мясцовае.

* – адселеныя населеныя пункты ў выніку аварыі на ЧАЭС.

Акц. – Акцябрскі раён, б. балота, Бр. – Брагінскі раён, Б.-К. – Буда-Кашалёўскі раён, в. – вёска, Ветк. – Веткаўскі раён, воз. – возера, Гом. – Гомельскі раён, Добр. – Добрушскі раён, Е. – Ельскі раён, Жл. – Жлобінскі раён, Жытк. – Жыткавіцкі раён, К. – Калінкавіцкі раён, кан. – канава, Карм. – Кармянскі раён, Лельч. – Лельчыцкі раён, Л. – Лоеўскі раён, Маз. – Мазырска-Пілецкі раён, Нар. – Нараўлянскі раён, п. – пасёлак, Петр. – Петрыкаўскі раён, р. – рака, Раг. – Рагачоўскі раён, Рэч. – Рэчыцкі раён, Св. – Светлагорскі раён, Х. – Хойніцкі раён, Чач. – Чачэўскі раён.

Літаратура

1. Н. А. Багамольнікава, А. А. Станкевіч, *Айканімія Гомельшчыны: Слоўнік*, Н. А. Багамольнікава, Гомель, УА "ГДУ імя Ф. Скарыны", 2003.
2. Н. А. Багамольнікава, *Гідронімы басейна ракі Прыпяць: структурна-семантычныя тыпы матывацыі*, Гомель, УА "ГДУ імя Ф. Скарыны", 2004.
3. Э. Блінава, Е. Мяцельская, *Беларуская дыялекталогія*, Мінск, Вышэйшая школа, 1980.
4. Горбачевіч К. С. Вариантность слова и языковая норма. – М.: Наука, 1978. – 240 с.
5. А. І. Забаштанская, *Змяшэнне некаторых губных у дыялектнай мове*, Традыцыі матэрыяльнай і духоўнай культуры Усходняга Палесся. Матэрыялы Міжнароднай навуковай канферэнцыі, Гомель, 20–21 мая 2004. г. У дзвюх частках. Частка 2. Гомель, 2004. – С. 27–29.
6. Я. М. Камароўскі, Л. І. Сямешка, *Сучасная беларуская мова. Фанетыка і фаналогія. Арфаэпія. Графіка. Арфаграфія*, Мінск, Універсітэцкае, 1985.
7. В. П. Красней, *Аб сінонімах, дублетах і варыянтах у тэрміналогіі*, Веснік БДУ, Серыя 4, Філалогія. Журналістыка. Педагогіка. Псіхалогія, № 1 (1995), Мінск, Універсітэцкае, С. 25–29.
8. В. П. Лемцюгова, *Роздум над лёсам і правапісам беларускіх уласных геаграфічных назваў*, Звязда, 3, 4 і 5 красавіка 2002 г.
9. *Лингвистический энциклопедический словарь* / Гл. ред. В. Н. Ярцева, Москва, Сов. Энциклопедия, 1990.
10. Н. В. Подольская, *Словарь русской ономастической терминологии*, Москва, Наука, 1988.
11. І. У. Смірнова, *Варыянты слова як аб'ект дыялектнай лексікаграфіі*, Традыцыі матэрыяльнай і духоўнай культуры Усходняга Палесся. Матэрыялы Міжнароднай навуковай канферэнцыі, Гомель, 20–21 мая 2004. г. У дзвюх частках. Частка 2. Гомель, 2004, С. 50–54.
12. В. М. Солнцев, *Вариативность как общее свойство языковой системы*, Вопросы языкознания, № 2 (1984), Москва, Наука, С. 31–42.

Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт
імя Францыска Скарыны

Паступіў у друк 19.11.04